

עליון שבועי משלחן מערכת מכון עלה זית

publish@alehzayis.com | 732.513.3466
alehzayis.com | fax: 732-865-7002

עלה נחמה

שבת נחמו

ע"פ ספר 'מנחם ציון', בדרי תורה בהלכות דעות וחובות הלכות בעניני בין המצרים, שנאמר מפי הגאון רבי יונתן דוד דייוויד שליט"א בבית המדרש 'פחד יצחק'

עלה פרשה

יסוד מצות יראת השם
מתוך ספר 'שמחת יהודה', ביאורים על התורה
בספר דברים, מאת הר"ג ר' שמחה ירמיהו גולדשטיין שליט"א

אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבְשֵׁמוֹ תִשָּׁבַע (ו, יג)

בספר החינוך (מצוה תלב) ביאר מצוה זו וז"ל, להיות יראת ה' על פנינו תמיד לבלתי נחטא כו' שורש המצוה ביראת ה' נגלה לכל רואי השמש, כי השמירה הגדולה מן החטא הוא יראת ענשו, עכ"ל.

המבואר מדבריו דהמצוה של 'יראת שמים' אינה מצוה בפני עצמה, אלא היא כדי שלא נבא לידי חטא, ולולא זה שצינו הקב"ה במצות ועבירות לא היה שייך המצוה של יראת שמים כלל.

ושמעתי מהרב הגאון ר' גרשון ריבנר שליט"א לדקדק מדברי הרמב"ם שהוא חולק על החינוך, דהנה הרמב"ם כתב בהלכות יסודי התורה (פרק א הלכה א) וז"ל, יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון, והוא ממצא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו. ובפרק שני כתב וז"ל, האל הנכבד והנורא הזה, מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלהיך, ונאמר את ה' אלהיך תירא, ע"כ. ומבואר להדיא בלשונו, דמצות יראת שמים לא הוי רק היכי תימצא שעל ידי שיש לו יראת ה' לא יבוא לידי חטא, אלא דכיון שהקב"ה הוא מצוי ראשון וממצא הכל והוא האל הנכבד והנורא, זה גופא הוי מחייב לירא ממנו, עכ"ד.

והנה היה אפשר לומר דלא פליגי, דבעצם יש שתי מיני יראת שמים, יראת העונש ויראת הרוממות, וכמו שהאריך ה'פירוש' על הרמב"ם בריש פרק שני של יסודי התורה, ולפי זה נראה, דהנה החינוך איירי ביראת העונש, וכמו שכתב וז"ל להיות יראת ה' על פנינו תמיד לבלתי נחטא, כלומר שנירא ביראת ענשו, ולא יהי לבבנו בלי מגור אליו כל היום וכו', עכ"ל. ולענין זה כתב דיסוד חיוב יראת העונש הוא כדי שלא נחטא, דזה הוי שמירה גדולה מן החטא. אבל הרמב"ם איירי לענין יראת הרוממות, וכמו שכתב דכיון דהקב"ה הוא נכבד ונורא מצוה לירא אותו, ויסוד יראה זו אינו משום שלא יחטא, אלא זה הוי מצוה בפני עצמה דאינה תלויה בחטא כלל.

אולם יעוי' בלשונו של הרמב"ם בספר המצוות (מצוה ד) שכתב וז"ל, והמצוה הרביעית היא שצונו להאמין יראתו יתעלה ולהפחד ממנו ולא נהיה ככופרים ההולכים בקרי אבל נירא ביאת ענשו בכל עת וכו', עכ"ל. ומבואר דס"ל להרמב"ם דאפילו יראת העונש אינה כדי שלא נחטא אלא היא כדי שלא נהי' ככופרים ההולכים בקרי, אלא אנו הולכים עם פחד הקב"ה שיכול להעניש, ודלא כהחינוך דס"ל דיראת העונש היא כדי שלא נחטא.

בכל 'תנחומים' צריך שיתברר למפרע כי גם הקלוקל היה חלק מהתיקון. מקלקל על מנת לתקן. ואי לאו הכי, עדיין אין זה תנחומים. המילה 'נחם' היא גם לשון תנחומים וגם לשון חרטה למפרע [כי נחמתי כי עשיתים, "וינחם ה' על הרעה", ועוד הרבה]. וכך ביאר מרן זצוק"ל דברי הרמב"ם (מגילה פ"ב הי"ח) דלעתיד לבוא זכרון כל הצרות יתבטל, דכתיב "כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני" (ישעיה סה, טז). והנה שכחה אינה ממעלת האדם. מעלת האדם היא דווקא כח הזכירה שניחן בו, וא"כ מה המעלה בשכחת הצרות לעתיד לבא. אלא, דמה שישכח כל צרות הראשונות, הכוונה כי יתברר אז בבירור גמור איך שכל הצרות היו חלק משלמות התיקון שבא בסוף. והם הם הדברים.

כאשר מנחמים את האדם אומרים 'המקום ינחם אתכם', 'המקום' דייקא, כי שורש התנחומים הוא מכח קדושת ענין 'המקום', ששם מבורר הכל מתחילתו ועד סופו, וכמו שיעקב אבינו כאשר 'ויפגע במקום' ראה הכל - בנינה חורבנה ובנינה, הכל בסדר אחד מתוכנו מראש.

ונתבונן גם כן, כי בייחוד בשבת נזכר ענין תנחומים. בתפילת רצה שבברכת המזון אמרין 'כי אתה הוא בעל הישועות ובעל הנחמות'. ושיטת הר"ף (ברכות מח; הובא בטושו"ע סי' קפח) כי בשבת, במקום לומר 'רחם' אומרים 'נחמנו', וכן פסק הגר"א (ביאור הגר"א שם). והוא רק בשבת ולא ביו"ט או זמנים אחרים. ומאידך יש לשבת שייכות לאבלות, שיו"ט בעצם עומד בניגוד לאבלות של שבעה, יו"ט מבטל גזירת שבעה (או"ח סי' תקמח סע' ז), אך אי אפשר לאבלות דשבעה בלי שבת באמצע. הרי לנו שהשבת ענינה תנחומים, ומאידך יש לה שייכות לאבלות.

והביאור בזה, שענין האבלות הוא חלק מהתנחומים. התנחומים הם ע"י ההכרה שהכל מסודר ומתוכנן, וזו תכלית האבלות, להראות איך שהאבל הוא בעצם חלק מהנחמה. וכמו שרבונו יונה כותב (שע"ת ש"ב, ה), כי 'על הבוטח בה' להוחיל ממנו צוקתו כי יהיה החושך סיבת האורה', כמו כן גבין אנחנו גם כי האורה היא סיבת החושך, כלומר שהאור שבתחילת הבריאה הוא שסידר את הכל-בכל-מכל של בנינה וחורבנה ובנינה, איך נגיע עד הסוף. ענין האבלות הוא כדי שהאבלות תמצא ותכלל במסגרת תכנית הבריאה שתוכננה מראש ותתברר בסוף, וזהו התנחומים.

מפני זה השבת עניינה נחמה מחד גיסא, ומאידך היא שייכת לאבלות. שהאבלות והתנחומים ענין אחד הם, תכלית האבלות היא הידיעה שסופה להתברר כתיקון וכתנחומים, ודבר זה טמון בשבת דייקא, לפי שבשבת טמונה התכנית של כלל הבריאה - 'סוף מעשה במחשבה תחילה'. בשבת גנוזה ראשית מחשבת וכוונת הבריאה, וגם סוף יומיא. ועל כן בשבת האבלות היא חלק מהתנחומים, שבשבת אנו רואים שהאבלות של עתה סופה להתברר כתיקון.

הגר"ר יונתן דייוויד שליט"א כחתן בדרך לבאדעקין עם חמיו הגר"ר הוטנער זצ"ל

הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א

ערב שבת ט"ו באב		ליל שבת		יום השבת		מוצאי שבת	
מנחה גדולה	1:37	הדלקת נרות	7:39	ס"ז קרי"ש מג"א (לפי האופק)	8:48	שקיעת החמה	7:56
ט' שעות (להתחלת סעודה)	4:30	איסור מלאכה (בשעה"ד)	7:54	ס"ז קרי"ש גר"א וגר"ז	9:33	ג' כוכבים קטנים	8:40
מנחה קטנה (לעשיית מלאכה)	5:04	שקיעת החמה	7:57	ס"ז תפילה גר"א וגר"ז	10:43	ע"ב דקות	9:09
פלג המנחה (גר"א - לתפילת מנחה)	6:30	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	7:01-8:01	חצות היום (סעודת שחרית להב"ח)	1:01	ר"ת ד' מילין לחשבון המעלות	9:27
פלג המנחה (מג"א לפי אופק - לחומרא)	6:55	צאת ג' כוכבים (לקר"ש לפני הסעודה)	8:38	פרקי אבות	פרק ג (ויש אומרים פרק ד)	חצות הלילה למלוא מלכה	1:01

בגליון פרשת מטות-מסעי הובא מש"כ בספרי קול יעקב עמ"ס נדרים, דגדר הזכות שיש לאב על בתו להתיר נדר הוא בגדר בעלות על בתו שהיא קנויה לו, וכדמוכח ממה שבגמ' קידושין רצו ללמוד זכות אב לקדש את בתו מהפרת נדרים, והרי זכות האב לקדש את בתו היא בגדר בעלות שבתו קנויה לו. ובגליון פרשת דברים העיר על כך הרב דן מהדיזדה שליט"א, שאמנם כן משמע בריטב"א בקידושין שם, אך מרש"י לא משמע כן. דעל מש"כ בגמ' שם "השתא אביה מקבל קידושה וכו' ואיהי שקלה כספא", פירש שהוא סברא בעלמא, שאי אפשר שעל חנם זיכה הכתוב בקבלת קידושה. ולכאורה אמאי לא פירש רש"י שהכסף של אביה משום שהוא בעלים על הקידושין, אלא מבואר דס"ל לרש"י דהזכות לקדש את בתו אינה בגדר בעלות.

והנה מה שדקדק מדברי הריטב"א בקידושין דהאב הוא בעלים לקדש בתו, הוא מדברי הריטב"א שעל הוכחת הגמ' הנ"ל "השתא אביה מקבל קידושה וכו' איהי שקלא כספא" שכתב וז"ל, פירוש כיון דזיכתה לו תורה שרשאי לקדשה בעל כרחא ושללא מדעתה, איהו חשיב מקנה ובעל דבר, וכממונו היא חשובה בענין זה, וכיון דאיהו הוי מקנה לא סגי דלא ליהוי כסף דיליה, דאי איהי שקלא כספא איהי חשיבא בעל דבר ואין האב אלא כשליח ואם כן היאך אפשר לו לקדשה בעל כרחא, עכ"ל. ומפורש בלשונו דכממונא ידידה חשיבא.

ואמנם נראה שמסופר בדברי הריטב"א הנ"ל לא משמע כן, שהוכיח שהכסף של האב, משום שאם הכסף שלה אי"כ האב הוי רק כשליח וכיצד מקדשה בעל כרחא. ואי נימא דס"ל דבתו היא כממונא ידידה ממש, למה צריך להוכיח דהכסף שלו משום דאל"ה הוי רק כשליח, הרי פשוט שהכסף שלו, דהא ניתן כתשלום על ממונו [-בתו]. ובע"כ מוכח מזה, דאפילו נימא שהאב הוא בעלים על בתו לקדשה, מ"מ אינו קנינו ממש, וע"כ אין זכייתו בכסף משום שניתן חילופי ממונו, אלא משום שהאב עומד במקום בתו להיות בעלים על קידושה [וכן מוכח בכ"מ ואכמ"ל]. וא"כ אפילו לפי הריטב"א היה שייך לומר דאינו קם תחתיה רק להיות בעלים על קידושה ולא לענין זכיית הכסף, וע"ז הוסיף הריטב"א וכתב, דאם לא קם תחתיה לענין זכיית הכסף, א"כ כלל לא נחשב בעלים אפילו על הקידושין ואינו אלא כשליח, ובע"כ דקם תחתיה גם לענין זכיית הכסף.

ולפי"ז י"ל דרש"י נמי ס"ל דהאב קם תחתיה להיות בעלים על הקידושין, אלא דס"ל דאפשר שיהא קם תחתיה רק להיות בעלים על הקידושין ולא לענין זכיית הכסף [ולא ס"ל כהריטב"א שבלי זכיית הכסף אין לאב כלל בעלות ואינו אלא כשליח]. וע"כ הוצרך רש"י להוסיף ולומר דלא מסתבר לומר דבחינם זיכתה התורה להאב בקידושין, ועל כן מסתבר דכוונת התורה שיהא קם תחתיה גם לענין זכיית הכסף.

בכבוד ובהוקרה, יצחק אייזיק

מנהג נובומינסק באמירת קינות על השואה ושיטת הגרי"ז בענין מצות תפילין

בגליון לפרשת דברים פירסמתי שהכרוז מגדולי ישראל שיש לומר קינות על חורבן אירופה נכתב ע"י מו"ר האדמו"ר מנובומינסק זצ"ל, וכיון שבעת

כתיבתי לא זכרתי שאמרנו את הקינות כשלמדתי בישיבה, לכן הוספתי כדי שלא להטעות את הקורא, שאינני זוכר שאמרנו את הקינות. ולאחר פירסום הדברים העירוני חבריי שאכן טעיתי, ואמרנו ע"פ פקודת האדמו"ר את הקינה שייסד הגאון רבי שמעון שוואב זצ"ל על חורבן אירופה.

ועתה באתי על דברי תורה, שכתב הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א בשם הגאון רבי דוב לנדוי שליט"א להביא ראיה לדברי הגרי"ז שתפילין אינה מצות יומית, מהא דכתב הרמב"ם בה' תענית (פרק ה הלכה יא) שמקצת חכמים נהגו שלא להניח תפילין של ראש בתשעה באב, ומשמע שהוא רק מנהג שנהגו מעצמם, דאילו היא מצוה יומית כדברי האחרונים, איך אפשר לבטלה משום מנהג שנהגו. ויש להעיר שכן מורין גם דברי המאירי (תענית ל, א) שכתב וז"ל, מ"מ קצת חכמים נהגו שלא להניח תפילין והוא מנהג נאה, עכ"ל. וע"ע מה שהאריך בענין זה הגרמ"א ליברמן שליט"א בסוף ספרו שמירת המועד כהלכתו.

הגאון רבי אליעזר יהודה פינקל ז"ל

עוד יש להעיר בענין הנ"ל לדברי שיעורי הגרמ"ד על התורה (פרשת ואתחנן), שכתב שכאשר הגיע הגר"א פינקל ז"ל לארץ ישראל שאל את מרן [הגרי"ז] ז"ל כיצד לנהוג לענין הנחת תפילין בחול המועד, שמנהגו בחו"ל היה להניח תפילין בחול המועד, ובארץ ישראל אין נוהגים כן. ואמר לו מרן [הגרי"ז] ז"ל שנהגו כמו שנוהגים בארץ ישראל שלא להניח תפילין, ולאחר המועד ישלים הנחתו ע"י שיוסיף שעות בהנחת תפילין יותר מרגילותו כשיעור הזמן שהיה רגיל להניחו בחול המועד. והקשה הגרמ"ד ז"ל משו"ת רעק"א (קמא סימן ט), שנסתפק לענין מי שידו משגת לקנות או תפילין או לולב איזה מהם יעדיף לקנות, וכתב בתו"ד שאם אחר יו"ט יחא מצוי לו תפילין אם כן למאן דאמר חוה"מ לאו זמן תפילין יכול לקנות לולב, אבל למאן דאמר זמן תפילין בודאי עדיף תפילין דאורייתא, ע"כ. והקשה מזה על דברי הגרי"ז שאפשר להשלים את הזמן שמחסיר מהנחת תפילין ע"י שמניח לאחר המועד, שלדבריו אם יהיה מצוי לו לאחר יו"ט תפילין, אזי גם להשיטות דחוה"מ זמן תפילין יקנה עתה לולב, שמצות לולב היא מצוה עוברת שא"א להשלימה אחר כך.

וכדי לתרץ קושיא זו אמר הגרמ"ד דאולי דברי הגרי"ז נאמרו למי שאינו נוקט להלכה שחוה"מ זמן תפילין, אלא שמחמת שיש בזה מחלוקת נוהג להניח בחוה"מ בתורת מנהג בעלמא, וכנגד ביטול מנהגו להניח בחוה"מ שפיר מהני השלמה שיוסיף בזמן ההנחה לאחר המועד, ובכה"ג באמת פשיטא שלא היה דוחה לולב, עכתו"ד. ולפי זה אזדא השמועה הנ"ל שהובא בשם הגרי"ז, שמדברי רעק"א מוכח שזו מצוה יומית מחוייבת, ולדברי הגרמ"ד אף הגרי"ז מסכים לזה.

מנחם

תגובת הרב הלל שמעון שימאנאוויטש:

קשה להבין את דברי הגרמ"ד, וכי גברא אגברא קרמית. הלא גם הפרי מגדים והישועות יעקב סוברים שלא כהגרי"ז, כמו שהבאתי בגליון לפרשת דברים, ודבריהם הובאו בביאור הלכה, ואע"פ כן חידש הגרי"ז את מה שחידש, וכי משום שהגרעק"א גם כן סובר כמוהם אז הופרכו דברי הגרי"ז.

ובענין שיטת רעק"א בענין הנחת תפילין בחוה"מ, אציין לדברי חתנו הגאון רבי חיים שמואל בירנבוים ז"ל בעל מעשה חושב על השער המלך במכתבו להרה"ק ר' יהודה ליב איגר מלובלין שנדפס בראש ספרו רחש לבב. וז"ל, אז מאז באתי אל הקודש פנימה לצקת מים ע"י מורי חמי"ג נ"ע ולבקש תורה מפי קדשו, לא גרע עיני מתהלוכות דרכו בקודש, ואתבונן כי אחז בשתי ידיו בפאת השלחן, השלחן הטהור, ועמד לימין משה הרמ"א מאוה"ג נ"ע בכ"מ והתיצב כמו נד לבלתי סור ימין או שמאל בד"ק. עוד אזכרה כי בחול המועד פסח הראשון לבואי לדביר מקדשו, תפילין לא הנחת, אחרי כי כבוד אמר"ו הרד"ח נ"ע וכל החסידים אשר בבית מדרשינו חדלו מלהניחם בחוה"מ, והתמרמר ע"ז [מו"ח הגרעק"א] באמרו תופשי תורה בארץ אשכנז ובארצות סביבותיה קיימו עליהם ועל זרעם תורת משה הרמ"א נ"ע וכו', ומלאתי דברי קדשו מאז ועד כה להניח בלי ברכה, ובתנאי שאם אין בחוה"מ זמן תפילין יהיו נחשבים כרצועות בעלמא. ואם כי קשה היה עלי הדבר, עלץ לבי על כי לא הטיל עלי לברר עליהם בלחש כדעת הרמ"א ז"ל, וחשבתי אחרי כי ברכות אין מעכבות וכו', עכ"ל.

וממו"ר הגר"א הלוי סולוביצקי שליט"א שמעתי, שבתחילת בוא אביו הגרי"ד הלוי ז"ל לארץ ישראל הניח אביו תפילין בחוה"מ בצנעה, ע"פ שו"ת משכנות יעקב, ושלא כדעת אביו הגרי"ז זצ"ל, אבל לאחר שנפטר הגר"א ז"ל מלצר זצ"ל שהיה מנהגו להניח בחוה"מ, ונשאר הוא הגרי"ד לבדו [-מיוצאי ליטא] המניחים תפילין בחוה"מ בירושלים, ומעוד סיבות, הפסיק הגרי"ד את מנהגו.

וטרם אכלה לדבר אזכיר, שבאותה שיחה עם הגר"ד לנדוי שליט"א שהזכרתי בגליון שעבר, שאלתי אותו מה היתה דעתו של החזון איש בענין הנחת תפילין בחוה"מ, ושמעתי את גערת החכם, ואמר "זו שאלה ישנה מאוד, יש על זה ראשונים ואחרונים במשך הדורות, איזו שאלה מה החזון"א אמר? הוא לא חידש דברים! יש בזה רבינו תם, בעלי התוספות, ויש גם רבינו פרץ בעירובין שפחות ידוע..."

עלה הפטרה

מתנחמת בכפלים

מתוך ספר 'מן המים', הערות ועיונים בתורתנו הקדושה ומפרשיה, מהרה"ג ר' משה הלברשטט שליט"א

נַחֲמֵנו נַחֲמֵנו עַמִּי (ישעיה מ, א)

מצאנו בתורה שני פירושים בלשון 'נחמה'. בפרשת בראשית נאמר (ו, ה-ו) "וירא ה' כי רבה רעת האדם וגו', וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ ויתעצב אל לבו", וכתב רש"י שני ביאורים ל'וינחם ה''. האחד, "נחמה היתה לפניו שבראו בתחתונים שאילו היה מן העליונים היה ממרידך". ולפירוש זה

הג"ר מאיר שטערן שליט"א עם הרה"ג ר' משה הלברשטט שליט"א

לשון 'וינחם' הוא לשון תנחומים, וכמו שנאמר אצל יעקב אבינו (בראשית לז, לה) "ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן להתנחם", וכן כשמת אברהם כתוב (בראשית כה, יא) "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את יצחק בנו" ופירש רש"י שם, נחמו תנחומי אבליים. והביאור השני ללשון 'וינחם ה'', "דבר אחר וינחם, נהפכה מחשבתו של מקום ממדת רחמים למדת הדין, עלה במחשבתו לפניו מה לעשות באדם שעשה בארץ, וכן כל לשון ניוחם שבמקרא לשון נמלך מה לעשות, [ולפי זה צריך להבין לשון 'תנחומים' שנאמר ביעקב, שלכאורה לא שייך בזה 'נמלך מה לעשות' ולפי דברינו לקמן יתיישב]. "ובן אדם ויתנחם" (במדבר כג, יט), "ועל עבדיו יתנחם" (דברים לב, לו), "וינחם ה' על הרעה" (שמות לב, יד), "נחמתי כי המלכתי" (שמואל א טו, יא), כולם לשון מחשבה אחרת הם.

ולפי זה יש לומר שכוונת הנביא לשני הפירושים בלשון 'נחמה', משום שכדי להתנחם כראוי צריך המתנחם לעבור את שני השלבים של הנחמה. שמתחילה מי שמתאבל צריך להפוך את מחשבתו, ולהאמין שהקב"ה טוב ומטיב, ומה שנראה אצל האדם כרעה אינו אלא משום שאין אנו יכולים להשיג את מחשבות ה', והאמת היא ש'טוב ה' לכל ורחמי על כל מעשיו', וכל מה שהקב"ה עושה אינו אלא לטובתו. והגמ' בברכות (ס, ב) על המשנה "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה וכו', בכל מדה ומדה שהוא מודד לך הוי מודה לו במאד מאד", מביאה את דברי רבי עקיבא "לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב עביד", והרמב"ם בפירוש המשנה הרחיב בזה וז"ל, שהיו אומרים החכמים ברוב דבריהם כל מה דעביד מן שמיא לטב. וזה דבר שכלי אצל בעלי השכל ואפילו לא הורה הכתוב עליו, לפי שיש דברים רבים נראין בתחילתן טובים ויהיה אחריתם רעה רבה, ועל כן אין ראוי למשכיל להשתומם כשתאב עליו רעה גדולה, מפני שאינו יודע סופה, עכ"ל. ואחר שמחשבתו של האדם מתהפכת, מגיע השלב השני של הנחמה שבו מתרפא משברו לבו.

וכן הוא אפילו על חורבן בית מקדשנו, שגם עליו צריך להתנחם, כלומר שתהא לנו מחשבה אחרת ולהפוך מחשבתנו וזה ה'נחמו' הראשון. ואח"כ נוכל להתנחם ע"י תנחומים שלא יכאב לבנו באבדן בית מקדשנו, וזהו "דברו על לב ירושלים וגו'" (ישעיה מ, ב), שהקב"ה בעצמו מנחם אותנו בלשון תנחומים, וזה ה'נחמו' השני.

עלה פיוט

מתוך ספר עיון תפילה

מנהג אשכנז הקדמון לומר בתפילה פיוטים מיוחדים לשבת נחמו. להלן בית מ'אהבה' לשבת נחמו, עם פירוש 'עיון תפילה' להג"ר שמריה שמערל ברנדרס זצ"ל, שיו"ל מחדש עם הערות 'עלה זית'. הפיוט עוסק בהלכות קריאת שמע, וחיברו רבי שלמה אבן גבירול.

דִּין נִשְׁמַע תּוֹרַת שְׁמַע בְּכָל לְשׁוֹן לְהַתְמַלֵּל הָלֵא נִדְעָה בְּאַרְבָּעָה אֲשֶׁר פָּרְשׁוּ זְקֵנֵינוּ:

עיון במפרשים פירושים [-שונים], ואני שמעתי בשם הגאון מווילנא ז"ל שפירש, דהנה מקריאת שמע גופא מוכח דנאמרת [-שמע] בכל לשון, דהלא מה שאמרו ז"ל שצריך ארבע פרשיות בתפילין הוא מ'לטוטפות', שאמרו, טט בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים. נמצא שנאמר בקריאת שמע עצמה שאר לשונות. וזה לשון [-הפיוט] הלא נודע, דמוכח מארבעה אשר פירשו זקנינו, רוצה לומר ממה שפירשו חז"ל שצריך ארבע פרשיות ודפח"ח.

הערת מכון עלה זית: פירוש זה הובא בספרי החיד"א בכמה מקומות בשם מהר"ל מפראג שנאמר לו פירוש זה בחלום, ובאמרי פנחס (בשם הרב פינחס מקאריץ). ובשם הג"ר שמשון מאוסטראפול הובא פירוש אחר, ששמע מרבי נתן נטע מקראקא בעל מגלה עמוקות - כי דין זה דשמע בכל לשון שאתה שומע הובא בד' מסכתות (ברכות יג, ב; מגילה יז, ב; סוטה לב, ב; שבועות לט, א). עיון קובץ ישרון (יד עמוד תתקמד).

דיסקין זצ"ל היה רק להביט במזוזה, ולא היה מניח ידו עליה כלל. וכ"ה בארחות רבינו (ח"ד עמ' רלה), שהחזון איש זצ"ל גם כן לא היה נוגע או מנשק למזוזה, וגם הגר"ח זצ"ל הביא שהעידו שהחזון איש זצ"ל היה מסתכל עליה בעברו בפתח, ע"ש.

והמעיון יראה שבאמת אין ראייה ברורה ממעשה הנ"ל עם אונקלוס, כיון שאפשר שעשה אונקלוס כן רק כדי שישאלו אותו על כך, ויוכל לגרור אותם לדבר על זה, וא"כ אין ראייה מוכרחת שצריך להניח ידו על המזוזה בבואו וצאתו, אבל זכר לדבר ודאי שיש להביא משם.

ובכתבי האר"י ז"ל, ספר ליקוטי תורה (פרשת ואתחנן חלק "מצות המזוזה") כתב וז"ל, שמעתי בשם מהר"א ז"ל, שכשיצא אדם מפתח ביתו ונותן ידו במזוזה ונושק, יכוין בכוונתו להצילו מיצר הרע וכו', עכ"ל. וראה באחרונים (ים של שלמה פרק קמא דיבמות סק"ג, קב הישר פנ"ה באמצע דבריו שם, ספר חרדים פרק ט"ז ס"ק כא, החיד"א [בברכי יוסף סק"ד ובעבודת הקודש צפורן שמיר סימן ב סק"י וביוסף אומץ סימן תנד], בן איש חי שנה ב פרשת כי תבוא סק"ג), שהאריכו בכוונות שיהיה לאדם בזה והפסוקים שצריך לומר.

ובארחות רבינו (ח"ד עמ' רלה) הובא, שהסטייפלער זצ"ל היה נזהר להניח ידו על המזוזה ולנשק. ובקיצור השל"ה (עניני ק"ש על המטה, ד"ה כתב מהר"ם) הביא, שכשהולך לישון ילך לפני המזוזה ויניח ידו עליה ויאמר כמה פסוקים וע"ש עוד. וכן בארחות רבינו הנ"ל כתב וכן נהג הסטייפלער זצ"ל לעשות כן, ע"ש.

עלה מזוזה

ע"פ ספר 'אור השלחן', ביאור נרחב על הלכות מזוזה על פי סדר השלחן ערוך באופן של אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, מהרה"ג ר' אהרן יחיה עזר שליט"א

וּכְתַבְתֶּם עַל מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ (דברים ו, ט)

אייתא בגמרא (עבודה זרה יא, א) מעשה דאונקלוס הגר ושלוחי הקיסר, שראוהו מניח ידו על המזוזה ואמר להם: 'מנהגו של עולם, מלך בשר ודם יושב מבפנים ועבדיו משמרים אותו מבחוץ, ואילו הקדוש ברוך הוא, עבדיו מבפנים והוא משמרן מבחוץ, שנאמר (תהלים קכא, ח) 'ה' ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם'. ובבית יוסף (סימן קפה) כתב, שזה שהמזוזה שומרת את הבית הוא כמו נס נגלה, שאלו הדרים בבתי שאין להם מזוזה ניזוקין, והדר בבית שיש לו מזוזה ניצל.

ובשו"ת מהרי"ל (בסוף הספר בליקוטים מהמהר"ש עמוד 78 ד"ה אמר מהר"ש באמצע דבריו שם) כתב, הרוצה לילך חוץ לעיר, כשיוצא מפתח ביתו יניח ידו על המזוזה ויאמר וכו'. בכל עת כשיצא האדם מפתח ביתו יניח ידו על המזוזה ויאמר וכו', ע"כ. וכ"כ הרמ"א (סימן רפה סעיף ב) יש אומרים כשאדם יוצא מן הבית יניח ידו על המזוזה ויאמר 'ה' ישמר צאתי וגו'. וכן כשיכנס אדם לבית יניח ידו על המזוזה, ע"כ. וכ"ה בלבוש (שם).

אבל בלקט יושר כתב, שכשרבו בעל תרומת הדשן היה הולך מביתו לא היה נוגע במזוזה אך היה מסתכל בה, ורק כשהלך מביתו לדרך היה נוגע במזוזה. וכן ראיתי בשו"ת שלמת חיים (מזוזה סימן קסה) שהביא השואל שם שמנהגו של המהר"ל

Adapted from *במדבר דברים ומועדים* on מאורי אור by the late Rabbi Uri Shraga Mandelbaum. He was one of the founding fathers of the legendary Philadelphia Yeshivah. May the dissemination of his Torah serve as a nechamah to his family.

וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וְהַשְׁבַּתְּ אֶל לִבְךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים (דברים ד, לט)

And you should know today and settle it in your heart that Hashem is the Elokim.

Rav Shach in his *Avi Ezri* writes: For a long time I have been wondering why this mitzvah is categorized as “*emunah*” when it is basic, logical knowledge that it is impossible for the world to exist without Someone running it. In addition, we know from *נמקשורי* *אלוקה* – *from my flesh I see* (איוב יט, כו) that the amazing wisdom that goes into each small creation is immeasurable; all the more so is the inconceivable wisdom that goes into the creation of man. How is this possible without Someone orchestrating it?

The Rambam (הלכות יסודי התורה פרק א הלכה א) writes, *לִידַע* – *to know that there is a Being that preceded all others...* Clearly, the concept that Hashem exists is considered knowledge – logic. Also, *וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וְהַשְׁבַּתְּ אֶל לִבְךָ כִּי ה' הוּא הָאֱלֹקִים* (דברים ד, לט) – *and you should know today and settle it in your heart that Hashem is the Elokim*. How can it be called “*emunah*,” believing, if it is knowledge? If you *know* something, you don’t need to believe it!

Rav Shach continues: I asked the Brisker Rav this question and he said that when he asked it of his father, Rav Chaim told him that certainly the knowledge and understanding that the intellect of a person can attain is in the category of basic

Top Row l-r: Rav Zev Hoberman, Rav Leib Taub, Rav Moshe Eisenmann, Rav Uri Mandelbaum
Bottom Row l-r: Rav Shmuel Kamenetsky and Rav Elya Svei

human understanding, and is not considered *emunah*. The obligation of *emunah* begins where human intellect no longer comprehends naturally.

Human intellect is limited by time and space; whatever is above time and space cannot be conceived by basic *sechel*. The very essence of Hakadosh Baruch Hu is above time and space, and He is therefore above basic human comprehension and human intellect. This is where the mitzvah of *emunah* takes over.

The Gemara (*Berachos* יג, ב) says, “Whoever lengthens the word אחד, his days and years will be lengthened, etc. And once he accepted Hashem’s Kingship above, below and to the four directions of the heaven, he doesn’t need any more [than that].”

Rav Shach explains the Gemara. Why is lengthening specifically the word אחד considered accepting Hashem’s Kingship above, below and to the four directions? Shouldn’t this rather be the case for the words אלוקיני? He answers that ה’ אלוקיני corresponds to אנוכי ה’ אלוקיך, and of

Hashem’s Being we have no concept, since it is beyond time and space; so on those words it is impossible for us to declare that the words include above, below and towards the four directions of the heaven. However, the word אחד corresponds to “You shall not have any foreign gods before Me.” If a person were to make a god, he would make it according to his limited concepts of time and space, which are above, below and in four directions. Therefore, only regarding אחד do Chazal say “since [the Yid] accepted Kingship in the heaven and the earth and the four directions, he doesn’t need more”; it is impossible for him to make other gods that are more than this.

קול עלה

Dear Editorial Board of Alim,

I refer to your article in the Alim (Parshas Devorim) from the sefer Shekel Hakodesh regarding whether the third Beis Hamikdash will be built by Hashem Himself or by us. Rashi and Tosfos both say that it will be built by Hashem Himself, whereas the Rambam holds it will be built by Moshiach. Here are some more marei mekomos to answers given to this question:

1. The Aruch Laner (on Sukkah 41a) explains that there are two elements here – the physical building and the “spiritual” building. A physical Mikdash will be built by Moshiach, but the “spiritual” building will be “built” through Hashem Himself.
2. The Chasam Sofer (Derashos Chasam Sofer, Vol. 2 p. 339) explains that Hashem will build the Mikdash through our pain and crying over the Churban. It will be considered that

we built it because we will have caused it to be built; but Hashem Himself will actually build it.

3. The Maharam Schick (She’eilos u’Teshuvos Maharam Schick on Yoreh De’ah Vol. 2 #212) differentiates according to whether the geulah will come before its time (אחישנה) or in its time (בעתה). Geulah that is hastened will be supernatural, and so the third Mikdash will be built by Hashem Himself. However, geulah that takes place in its predestined time will seem to be b’derech hateva, and the third Mikdash will be built by man.
4. Finally, Mahari”l Diskin (at the end of Parshas Behaaloscha) says that Hashem himself will build the structure, but we will finish it by installing the gates.

Thank you for your beautifully written articles with amazing pictures.

Daniel Hunger

